

ПОШИРЕННЯ ВИДІВ РОДУ ЗОЗУЛЬКИ *DACTYLORHIZA* NEVSKI У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

І.І. Кузьмішина, к.б.н., доцент кафедри ботаніки, Л.О. Коцун, к.б.н., доцент кафедри ботаніки, Б.Б. Коцун, к.педаг.н., доцент кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Особливе місце у рослинному покриві багатьох територій займають представники родини *Orchidaceae* Juss. З одного боку – це одна з найчисленніших родин рослинного світу, що налічує біля 30 тис. видів, з іншого – завдяки складній біології розвитку, естетичним якостям та високій чутливості до змін оточуючого середовища всі її представники, що природно зростають на території України, занесені до Червоної книги України. Тому вивчення біоекологічних особливостей представників родини має важливе значення для їх збереження та охорони.

Рід *Dactylorhiza* Nevski у флорі України налічує 10 видів. З них у Волинській області під час маршрутних обстежень території з метою уточнення та виявлення місць зростання раритетних видів авторами виявлена половина – 5 видів. На підставі аналізу зібраного фактичного матеріалу, доповненого матеріалами фондів гербаріїв Волинського краєзнавчого музею (LUM, м. Луцьк), кафедри ботаніки Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки (LUU, м. Луцьк), Національного ботанічного саду ім. М.М.Гришка НАН України (КВНА, м. Київ), Інституту екології Карпат НАН України (ІЕК, м. Львів), Львівського національного університету ім. Івана Франка (LW, м. Львів), Державного природознавчого музею НАН України (LWS, м. Львів), Національного гербарію України (KW, м. Київ), Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (КДУ, м. Київ) та огляду літератури з урахуванням того, що більшість літературних джерел належить до XIX–XX ст., таксономія подана відповідно "Червоної книги України" (Червона ..., 2009) з урахуванням "Флори УРСР". Для вказівки охоронного статусу видів (вразливий, рідкісний, неоцінений) використані дані "Червоної книги України" (Червона ... , 2009).

Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soo' (*Orchis fuchsii* Druce) – євразійський неоцінений вид на південній межі ареалу (Карпати (до 1380 м н.р.м.), Передкарпаття, Розточчя, Опілля, Полісся, півн. Частина Лісостепу, Степ (Харківська та Луганська обл.) (Червона ..., 2009). Місця зростання: м. Ковель (Пачоский, 23.06.1893, KW) за (Баранський, 2005); Нуйнівське л-во Камінь-Каширського р-ну (Терлецький, 1981, LUU); с. Полиці Камінь-Каширського р-ну (Шевчик, 05.1984, КДУ, підтверджено Баранським 24.05.1985) за (Баранський, 2005); Черемський природний зап-к Маневицького р-ну, кв. 20 (Коніщук, 2003); Шацький НПП Шацького р-ну (Ященко, ІЕК) за (Баранський, 2005).

Dactylorhiza incarnata (L.) Soo' s.l. (*D. cruenta* (O.F.Mull.) Soo; *D.*

ochroleuca (Boll) Holub; *Dactylorhiza incarnata* (L.) Vermeulen, *Orchis incarnata* L., *O. latifolia* L., nom. rej.) – євразійський вразливий вид (Карпати, лісова зона, Лісостеп, Степ (рідко) і Гірський Крим) (Червона ..., 2009). Місця зростання : м. Володимир-Волинський (Пачоский, 1900) за (Баранський, 2005); с. Вербка Володимир-Волинського р-ну (Пачоский, 1897-1900) за (Баранський, 2005); Микуличівське л-во Володимир-Волинського держлісгоспу (Баранський, 1995, КВНА) за (Баранський, 2005); м. Устилуг Володимир-Волинського р-ну (Рогович, 1869) за (Баранський, 2005); с. Брани Горохівського р-ну (Кузьмішина, 26.05.2002, LUU); *D. incarnata* разом з *D. majalis*, заплавна лука в окол. с. Брани Горохівського р-ну (Кузьмішина, 25.05.2006, LUU); *D. incarnata* разом з *D. majalis*, с. Трубки Іваничівського р-ну (Романюк, Войтюк, Кузьмішина, 11.06.2006, LUU); с. Боровно Камінь-Каширського р-ну (Гербарій В.Л. Шевчика, 13.06.1986) за (Баранський, 2005); с. Черче Камінь-Каширського р-ну (Левицький, 06.1935, LWS) за (Баранський, 2005); Ківерцівське л-во (Барбарич, Косець, 19.06.1968, KW) за (Баранський, 2005); Партизанське л-во Ківерцівського р-ну, кв. 37 (Баранський, 1995, КВНА) за (Баранський, 2005); *D. incarnata* разом з *D. majalis* в заплаві р. Конопелька у с. Веснянка Ківерцівського р-ну (Романюк, Кузьмішина, Войтюк, Коцун, 29.05.2005, LUU); м. Ковель Ковельського р-ну (Рогович, 1869) за (Баранський, 2005); заплава р. Черногузка, гідрологічний зак-к "Черногузка", окол. с. Гірка Полонка Луцького р-ну (Романюк, Войтюк, Кузьмішина, 11.06.2006, LUU); с. Велика Глуша Любешівського р-ну (Гербарій В.Л. Шевчика, 13.06.1985) за (Баранський, 2005); берег оз. Шині, окол. сіл Нові Червища – Угриничі Любешівського р-ну (Шевчик, 1991); заплави рр. Прип'ять і Стохід НПП "Прип'ять–Стохід", Любешівський р-н (Андрієнко, 2009); окол. с. Софіянівка Маневицького р-ну (Баранський, 1995, КВНА) за (Баранський, 2005); болото "Черемське", кв. 21, 22, 32, 33; болото "Болітце" поблизу с. Замостя, Черемський природний зап-к Маневицького р-ну (Коніщук, 2003); берег оз. Тур Ратнівського р-ну (Шквіра, 20.06.1969, LW) за (Баранський, 2005); с. Городниця Рожищенського р-ну (Пачоский, 1900) за (Баранський, 2005); села Блаженик, Туричани і Попівка Турійського р-ну, смт. Турійськ Турійського р-ну (Пачоский, 1897-1900) за (Баранський, 2005); берег оз. Кримне Шацького р-ну (Яценко, 26.06.1975, ІЕК) за (Баранський, 2005); смт. Шацьк Шацького р-ну (Кусько, 15.07.1976, І. Гура, LW) за (Баранський, 2005); ур. "Уничі" Шацького р-ну (Яценко, 27.06.1980, ІЕК) за (Баранський, 2005); берег оз. Луки Шацького р-ну (Данилишин, 06.1981, LW) за (Баранський, 2005); берег оз. Кримне Шацького р-ну (Данилик, Очеретяний, 06.1986, LW) за (Баранський, 2005).

***Dactylorhiza maculata* (L.) Soo' s.l.** (*Orchis maculata* L.) – євросибірський вразливий вид (Карпати, Полісся – спорадично, Лісостеп і Степ – зрідка) (Червона ..., 2009). Місця зростання : с. Людмилпіль Володимир-Волинського р-ну (Маско, 1929, 1931) за (Баранський, 2005); с. Борове Камінь-Каширського р-ну (Сухарчук, 6.06.1975, Гербарій Тернопільського держ. пед. ун-ту) за (Баранський, 2005); ур. "Борівненське", с. Полиці Камінь-Каширського р-ну (Шевчик, 2.06.1985, КДУ) за (Баранський, 2005); Лопатинське л-во Ківерцівського р-ну (Зінчук, 9.07.1980, LUU) за (Баранський, 2005); м. Ковель

Ковельського р-ну (Раціборський за Флора ..., 1950); с. Дольське Любешівського р-ну (Терлецький, 1985); берег оз. Шині між селами Нові Червища – Угриничі Любешівського р-ну (Шевчик, 1991); заплави рр. Прип'ять і Стохід НПП "Прип'ять–Стохід", Любешівський р-н (Андрієнко, 2009); Мосирське л-во Любомльського р-ну (Баранський, 1992, КВНА) за (Баранський, 2005); Черемський природний зап-к Маневицького р-ну (Коніщук, 2003); с. Заліси Ратнівського р-ну, близько оз. Тур (Пачоский, 1897–1900) за (Баранський, 2005); с. Седлище Старовижівського р-ну (Маско, 1931) за (Баранський, 2005); с. Блаженик Турійського р-ну (Монтрезор, 1893, КВ) за (Баранський, 2005); с. Туропин Турійського р-ну (Монтрезор, 1893, КВ) за (Баранський, 2005); смт. Шацьк Шацького р-ну (Мельник, 3.07.1973, LWS) за (Баранський, 2005); ур. "Грудок" Шацького р-ну (Яценко, 27.06.1979, LWS) за (Баранський, 2005).

***Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerhayes s.l.** (*Orchis majalis* Rchb., nom. conserv.) – середземноморсько-європейський рідкісний вид (Карпати, Прикарпаття, лісова, лісостепова і степова (дуже рідко) зони (Червона ... , 2009). Місця зростання : м. Устилуг Володимир-Волинського р-ну (Пачоский, 1897–1900) за (Баранський, 2005); с. Брани Горохівського р-ну, заплава р. Гнила Липа (Кузьмішина, 25.05.2006, LUU); с. Брани Горохівського р-ну (Коцун, Романюк, Кузьмішина, 2002, 2004); с. Раків-Ліс Камінь-Каширського р-ну (Підзирайло, 30.05.1965, КВ) за (Баранський, 2005); с. Жабка поблизу с. Дачне (Julana) Ківерцівського р-ну, підмокла торфова лука (Маско, 27.05.1937, LUM); смт. Цумань Ківерцівського р-ну (Антонова, 25.05.1988, РКМ); Звірівське л-во, ліс мішаний, Цуманський держлісгосп Ківерцівського р-ну (Маско, 21.06.1935, LUM); ландшафтний зак-к "Лопатинська діброва", Партизанське л-во, Цуманський держлісгосп (Природно-заповідний..., 1999); зак-к "Нечимне", окол. с. Скулин Ковельського р-ну (Андрієнко, 1983); с. Жабче Ковельського р-ну, торфовище низьке (Маско, 2.06.1938, LUM); зак-к "Урочище Воротнів" Луцького р-ну (Коцун, 2001, 2002); зак-к "Чорногузка", с. Гірка Полонка Луцького р-ну (Коцун, Кузьмішина, Войтюк, 26.05.2007, LUU); пн. окол. м. Луцька Луцького р-ну (Хорологія..., 1986); с. Велика Глуша Любешівського р-ну (Шевчик, 8.06.1985, КДУ) за (Баранський, 2005); біля с. Люб'язь НПП "Прип'ять–Стохід", Любешівський р-н (Андрієнко, 2009); Любомльське л-во, дубовий ліс, кв. 14, вид. 15 (Природно-заповідний..., 1999); 3 км на сх. від с. Троянівка Маневицького р-ну, заболочена лука поблизу залізничного насипу (Баранський, 04.06.1996, КВНА) за (Баранський, 2005); Черемський природний зап-к, Маневицький р-н: а) кв. 21, 22, 32, 33; болото "Черемське", б) болото "Болітце" поблизу с. Замостя (Коніщук, 2003) за (Баранський, 2005); с. Заболоття Ратнівського р-ну, еутотрофне болото (Маско, 2.06.1938, LUM); с. Секунь Старовижівського р-ну (Андрусик, 06.1974, LW) за (Баранський, 2005); оз. Луки Шацького р-ну (Андрієнко, 1983); смт. Шацьк Шацького р-ну (Мельник, 6.06.1973, LWS) за (Баранський, 2005); ур. "Уничі" Шацького р-ну (Яценко, 2.06.1976, LWS) за (Баранський, 2005); оз. Кримне Шацького р-ну (Данилик, Очеретяний, 06.1986, LW) за (Баранський, 2005).

***Dactylorhiza sambucina* (L.) Soo'** – центральноевропейський

субсередземноморський вразливий лісовий вид, перебуває на північно-східній межі ареалу, рідко зустрічається в Карпатах, Криму, дуже рідко – на Поліссі, у пн. частині Лісостепу (Червона ..., 2009). Місця зростання: м. Володимир-Волинський (Рогович, 1869; Пачоський, 1888) за (Баранський, 2005); с. Вербка Володимир-Волинського р-ну (Пачоський, 1897-1900) за (Баранський, 2005); м. Устилуг Володимир-Волинського р-ну (Рогович, 1869) за (Баранський, 2005); м. Ковель (Раціборський за (Флора..., 1950); м. Ковель Ковельського р-ну (Рогович, 1869) за (Баранський, 2005); с. Задиби Ковельського р-ну (Монтрезор, 23.07.1899, KW) за (Баранський, 2005); с. Скулин Ковельського р-ну, болото (13.06.1980, LUU).

Отже, з розглянутих видів роду *Dactylorhiza* особливу тривогу викликає один рідкісний і три вразливі види, один вид – з меншим ступенем ризику – неоціненим.

Список використаних джерел

1. Андрієнко Т.Л. Рослинність та флористичні особливості заказника "Нечимне" (Волинська обл.) / Т.Л.Андрієнко, Л.Я. Партика // Укр. ботан. журнал, 1982. – Т. 39. № 6. – С. 90–94.
2. Андриенко Т. Л. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны / Т. Л. Андриенко, Ю. Р. Шеляг-Сосонко. – К. : Наук. думка, 1983. – 216 с.
3. Андрієнко Т.Л. Національний природний парк "Прип'ять – Стохід". Рослинний світ / Т.Л.Андрієнко, О.І.Прядко, Р.Я.Арап, М.О.Коніщук, під. заг. ред. Т.Л.Андрієнко. – К., 2009. – 86 с.
4. Баранський О. Р. Рідкісні та зникаючі види флори Волинського Полісся (хорологія, еколого-ценотичні особливості, охорона) : дисер. ... канд. біол. наук. – К., 2005. – 760 с.
5. Коніщук В.В. Рідкісні види рослин Черемського природного заповідника / В.В. Коніщук // Укр. бот. журн., 2003. – Т. 60. №3. – С. 264–271.
6. Коцун Л.О. Систематичний та біоморфологічний аналіз флори ботанічного заказника "Урочище Воротнів" / Л.О.Коцун, Н.З.Романюк, І.І. Кузьмішина // Наук. вісник ВДУ, 2002. – № 6. – С.24–27.
7. Мельник В.І. Особливості поширення центральноєвропейських видів флори Волинського Полісся / В.І. Мельник // Укр. бот. журн., 1986. – Т. 43. № 1. – С. 44–47.
8. Пачоский И.К. Флора Полесья и прилежащих местностей / И.К. Пачоский // Труды Санкт-Петербургск. о-ва естествоиспытателей. – СПб., 1897. Т. 27. В. 2. 103 с., 1899. Т. 29. В. 3. 113 с. 1900. Т. 30. В. 3. 259 с.
9. Природно-заповідний фонд Волинської області / М.Химин, В.Тутейко, О.Грицай та ін. – Луцьк: Ініціал, 1999. – 48 с.
10. Рогович П. Обзорение семенных и высших споровых растений, входящих в состав губерний Киевского учебного околуга: Волинской, Подольской, Киевской, Черниговской и Полтавской / П. Рогович // Университетские известия. – К., 1869. – Вып. 49. – 309 с.

11. Терлецький В.К. Поширення деяких видів рідкісних рослин на Західному Поліссі / В.К.Терлецький, В.Н.Охримович, В.В.Кудрик // Укр. бот. журн., 1985. – Т. 42. № 2. – С. 24–27.
12. Флора УРСР. – К., 1950. – Т. 3. – 428 с.
13. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
14. Шевчик В.Л. Флора верховьев реки Припять в пределах Украинской ССР (Западное Полесье): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. биол. наук. : спец. 03.00.05 – «ботаника». – Минск, 1991. – 17 с.